

УДК 72.012:338.431(477)

АРХІТЕКТОНІКА ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

І. Корчинський, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© І. Корчинський, 2014

Корчинський І. Архітекtonіка інфраструктури аграрної сфери України

Досліджуються методологічні аспекти процесу формування раціональної конструкції інфраструктури аграрної сфери України на основі інституціонального підходу та законів архітекtonіки. Показано, що аграрна сфера України є складною соціально-економічною системою, формування і розвиток якої в процесі ринкових трансформацій відбувається під інституціональними впливами. Уточнено зміст понять “аграрна сфера” та “інфраструктура” та їх взаємну узгодженість. Обґрунтовано доцільність застосування інституціонального підходу в органічній єдності з основними принципами архітекtonіки, що дає змогу обґрунтувати підхід до створення раціональної конструкції інфраструктури аграрної сфери як єдиного цілого на основі принципів структурування, зв'язку і взаємозумовленості її елементів, базуючись на основних законах архітекtonіки (закон рівноваги, закон золоті середини і закон структуризації). Дослідження вказує на нові аспекти функціонування інфраструктури як частини всієї суспільно-економічної системи, яка реалізує свої функції в аграрній сфері та істотно впливає на ефективність функціонування цієї системи.

Ключові слова: аграрна сфера, інфраструктура, архітекtonіка.

Korchynskyy I.O. Architectonics of infrastructure of agrarian sector in Ukraine

Methodological aspects of formation of rational design of infrastructure of agrarian sector of Ukraine on the basis of the institutional approach and laws of architectonics are examined. It is shown that the agrarian sector of Ukraine is a complex socio-economic system, the formation and development of which is in the process of market transformation what is caused by institutional influences. The meaning of “agricultural field” and “infrastructure” and their mutual consistency is classified. As the scientific method, the institutional approach of principles of architectonics has been used, which allowed to justify the creation of a rational approach to the design of infrastructure in agrarian sector as a whole on the basis, relation and interdependence of its elements, based on the fundamental laws of architectonics (law of equilibrium, law of the golden mean structuring). Research points on new aspects of infrastructure as a part of the entire socio-economic system that implements the functions in the agricultural sector and significant effect on the effective functioning of the system.

Key words: agriculture, infrastructure, architectonics.

Корчинский И. Архитекtonика инфраструктуры аграрной сферы Украины

Исследуются методологические аспекты процесса формирования рациональной конструкции инфраструктуры аграрной сферы Украины на основе институционального подхода и законов архітекtonіки.

Показано, что аграрная сфера Украины является сложной социально-экономической системой, формирование и развитие которой в процессе рыночных трансформаций происходит под институциональным влиянием. Уточнено содержание понятий “аграрная сфера” и “инфраструктура” и их взаимной согласованности. Доказана целесообразность применения институционального подхода в органической совокупности с основными принципами архітекtonіки, что позволяет обосновать подход к созданию рациональной конструкции инфраструктуры аграрной сферы как одного целого на основе принципов структурирования, связи и взаимообусловленности ее элементов, исходя из основных законов архітекtonіки (закон равновесия, закон золотой середины и закон структуризации). Исследования показали новые аспекты функционирования инфраструктуры как части всей общественно-экономической системы, которая реализует свои функции в аграрной сфере и существенно влияет на эффективность функционирования этой системы.

Ключевые слова: аграрная сфера, инфраструктура, архитектура.

Постановка проблеми. Аграрна сфера України є складною соціально-економічною системою, формування і розвиток якої в процесі ринкових трансформацій відбувається під інституціональними впливами. Значною мірою ці впливи були наслідком не досконаліх наукових пошуків й усвідомлених дій, а результатом випадкових і безсистемних рішень, що їх вчиняють керівні органи в міру своїх меркантильних бізнесових чи лобістських інтересів. У країнах із розвинутими економіками аграрна сфера як система формувалася еволюційним шляхом. Тому вона є продуктом розвитку загальноринкової системи, в якій інтереси учасників цього процесу достатньо збалансовані і гармонійні, оскільки узгоджувалися протягом тривалого часу. В Україні натомість сформована сьогодні економічна система є наслідком трансформаційного за характером процесу, де збалансованість і гармонійність як якісні характеристики системи перебувають на початкових стадіях.

У зв'язку з цим інституціональний та організаційно-правовий каркас інфраструктури аграрної сфери як елемент економічної системи всієї держави все ще має недосконалу конструкцію й недостатню ефективність дії, що породжує проблеми функціонування всієї інфраструктури та деформує її вплив на результативність функціонування аграрної сфери загалом. Архітектоніка інфраструктури істотно впливає на рівень трансакційних витрат усієї економічної системи, яка сформувалася в аграрній сфері, що необхідно враховувати в обґрунтуванні стратегії розвитку останньої. Це окреслює зміст складної наукової і господарської проблеми, яка потребує глибоких теоретичних і прикладних досліджень [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціональні аспекти формування і розвитку економічних систем, у тому числі й в аграрній сфері, останнім часом все більше привертають до себе увагу з боку науковців та органів державного управління. Варто згадати результати досліджень і публікації А. Гриценко, В. Валентинова, М. Маліка, Ю. Лопатинського [2], П. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина, В. Якубенко та наукові розробки інших учених, що базуються на інституціональній теорії в різних її напрямках і течіях, основи яких висвітлено в пра-

цях Д. Норта, У. Вільямсона [3], Р. Коуза та ін. Значний внесок у розвиток цих теоретичних підходів стосовно трансформаційних економік зробили російські вчені В. Капелюшников, С. Нуреев, С. Кірдіна та ін.

Водночас недостатньо дослідженими є галузеві аспекти реалізації й застосування цих теоретичних надбань в аграрній сфері, де проблеми формування інституціональної бази аграрної економіки вкрай складні як у теоретичному, так і в прикладному значенні. У вітчизняній аграрній науці сьогодні практично відсутні глибокі наукові дослідження процесу формування інститутів та інституцій, що охоплюють інфраструктуру аграрної сфери. Як правило, наукові дослідження тут обмежуються аналізом проблем, що мають місце на окремих ринках (товарних, фінансових, споживчих), а їх інфраструктура розглядається як самостійний елемент цих ринків. Також відсутній підхід, за якого інфраструктура сприймається як цілісна оболонка всієї суспільно-економічної системи, що охоплює аграрну сферу загалом, у тому числі й в її соціальних проявах [4].

Постановка завдання. Необхідно дослідити методологічні аспекти процесу формування інфраструктури аграрної сфери України, обґрунтовуючи доцільність застосування інституціонального підходу та його органічного поєднання з основними принципами архітектоніки як наукового методу, що дасть змогу обґрунтувати створення раціональної конструкції інфраструктури аграрної сфери як єдиного цілого на основі принципів структурування, зв'язку і взаємозумовленості її елементів.

Нечисленні публікації на зазначену тему не можуть відтворити достатньо повну та об'єктивну картину наукових знань про актуальні проблеми, тому це й зумовило написання статті [5].

Виклад основного матеріалу. Для чіткого наукового окреслення об'єкта дослідження необхідно визначитися зі змістом окремих понять, зокрема конкретизувати розуміння понять "аграрна сфера" та "інфраструктура", а також їх взаємну узгодженість. Не вдаючись у дискусії щодо змісту, в рамках нашого дослідження аграрна сфера сприймається як всеохоплююче поняття, що вбирає в себе всі процеси людської життєдіяльності у сільсь-

кій місцевості – як аграрно-виробничу, так і соціальну, у всій широті її прояву. У контексті цього первинним поняттям є сільське господарство, яке розширюється за рахунок обслуговуючих і переробних галузей до аграрного сектору економіки, який у сукупності із соціальною інфраструктурою сільської місцевості формує аграрну сферу. Такий підхід є логічно обґрунтований В. І. Курилом [6, с. 87-92], і він прийнятий нами за основу в процесі дослідження проблем архітекtonіки інфраструктури аграрної сфери країни. Щодо поняття інфраструктури, то для цілей дослідження його зміст трактуємо як цілісну сукупність інститутів та інституцій, що утворюють досконалу структуру, яка забезпечує умови функціонування всіх суб'єктів економічних відносин у межах аграрної сфери та поза нею, формуючи такий рівень транзакційних витрат у рамках економічної системи, за якого економічний механізм діє ефективно.

В окремих публікаціях ми висвітлювали проблеми становлення ринкової інфраструктури в аграрній сфері, проте залишилися питання, на які не вдалося знайти відповідь [7; 8].

Наприклад, гострою практичною проблемою є домінування на ринку не виробників сільськогосподарської продукції, а посередників, доходи яких необґрунтовано високі. Банківський сектор концентрує свої ресурси на великих виробниках, обмежуючи доступ до кредитних ресурсів іншим суб'єктам, фермерам і малому агробізнесу. Державне регулювання, податкова і бюджетна системи створюють такий механізм перерозподілу суспільного доходу, за якого аграрна сфера як цілісна суспільно-економічна система розвивається зі значними деформаціями. Проявом останніх є зростання монополізації і концентрації всіх видів ресурсів у великих агроформуваннях й тривале зростання рівня бідності селян і занепад сільських територій. Також існують протиріччя між темпами розвитку окремих складових усієї економічної системи, що сформувалася в аграрному секторі економіки. Виробничий сектор розвивається з помітними успіхами, особливо в рослинництві (передові позиції з експорту зерна, соняшнику), у тваринництві практично відновлено птахівництво, на черзі свинарство, формується сучасна організаційна структура. Загалом зростає ефективність виробництва,

поліпшуються фінансові результати. Водночас значно сповільнено розвиток інфраструктури, що деформує весь економічний механізм аграрної сфери та розбалансовує систему розподілу отриманих доходів галузі.

Це вказує на те, що економічна система, яка сформувалася в аграрному секторі економіки, потребує переходу до іншої траєкторії розвитку на засадах кращої загальної збалансованості та узгодженості між окремими її ланками з метою досягнення такого стану рівноваги, за якого інтереси всіх суб'єктів економічного процесу забезпечувалися б доходами, адекватними їх місцю і ролі в цій системі.

Нові завдання вимагають і нових наукових, в тому числі й теоретико-методологічних, підходів до їх виконання. Наприкінці 90-х років ХХ ст. різко зріс інтерес до інституціоналізму як напряму сучасної економічної думки та методологічної основи проведення наукових досліджень. Серед авторів таких досліджень варто виокремити таких, як С. І. Архієреєв, В. В. Дементьев, Г. В. Задорожний, О. В. Носова [9], Р. Ф. Пустовіт, А. А. Ткач, А. А. Чухно, О. Л. Яременко та ін.

Помітним науковим явищем стало видання в Україні низки фундаментальних праць, зокрема колективної монографії “Институциональная архитекtonика и динамика экономических преобразований”, за авторства колективу науковців Інституту економіки і прогнозування НАНУ, які започаткували новий науковий напрям — інституціональну архітекtonіку [10].

Архітекtonіка (від грец. *ἀρχιτεκτονική* (*τέχνη*) – будівництво, побудова) – поняття, що використовується для вираження закономірностей побудови, властивих конструктивній системі будівлі; це основний принцип побудови конструкції як єдиного цілого, інтегральний взаємозв'язок основних його частин, композиція. У ширшому розумінні архітекtonіка – це основний принцип структурування, зв'язку і взаємообумовленості елементів.

В економічній теорії архітекtonіка поєднує знання глибинної інституціональної структури, вміння будівництва і загально-го плану побудови цілісної системи інститутів, які формують новий каркас (архітектуру/архітекtonіку) суспільно-економічної системи і політики, зокрема в аграрній сфері.

Аналіз практики ринкових перетворень в державі наочно свідчить про недостатність саме інституціональних підходів до вирішення нагальних теоретичних і практичних питань. У рамках цього нового наукового напрямку і на його методологічній основі необхідно дослідити й вирішити низку теоретичних і практичних проблем, що мають місце у формуванні й функціонуванні інфраструктури як окремої складової загальної суспільно-економічної системи аграрної сфери.

Методологічна основа дослідження базується на комплексному застосуванні основних положень інституціональної теорії, які використовуються як наукове середовище, де закони архітекtonіки задіяні як метод конструювання економічної системи з елементів, що, гармонійно і збалансовано поєднуючись, утворюють ефективно діючу конструкцію. Якісні параметри цієї конструкції дають змогу досягати кращого і справедливішого розподілу суспільного продукту через рівновеликі ефекти, що їх отримують окремі елементи системи та інституції інфраструктури аграрної сфери.

Основні закони архітекtonіки (закон рівноваги, закон золотієї середини і закон структуризації), діють у всіх цілісних системах – природних, технічних, біологічних, соціальних.

Суть закону рівноваги, зокрема, полягає в тому, що всі елементи цілісної системи рухаються в напрямі спокою стосовно інших елементів або перебувають у цьому стані. Це означає, що всі елементи інфраструктури аграрної сфери повинні змінюватися й удосконалюватися таким чином, щоб наближати всю систему до такого стану рівноваги, за якого вона функціонуватиме найефективніше, забезпечуючи узгодженість економічних інтересів усіх елементів, що її утворюють.

Закон золотієї середини дає просторову і кількісну характеристику інфраструктури аграрної сфери через взаємодію її однорідних елементів як цілісної системи, що перебувають у постійному русі й інтегрують дію всіх елементів у певну характеристику, яка відтворює цілісність системи відносно інших систем через певне середнє значення. Цей

закон дає змогу оцінювати, наприклад, середній рівень дохідності (прибутковості) окремих сегментів інфраструктури та відстежувати її зміни в просторі і часі, що є важливим для аналізу ефективності інституціональних змін аграрної сфери.

Закон структуризації характеризує взаємозв'язок елементів, які мають внутрішні чинники розвитку і спроможні об'єднуватися в певні цілісні утворення й структуруватися в межах ширшої цілісності, що також є важливим у дослідженні напрямів розвитку інфраструктури аграрної сфери та інституціонального оформлення процесу змін.

Дослідження процесу формування і функціонування інфраструктури аграрної сфери, що розглядається як невід'ємна складова (елемент) усієї суспільно-економічної системи держави, з позицій інституціональної теорії у поєднанні з підходами, які базуються на законах архітекtonіки, дає змогу глибше проникнути в суть і характер самого процесу та сформулювати нові критерії оцінки його перебігу.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Інфраструктура аграрної сфери як об'єкт наукового дослідження є складним, комплексним і системним утворенням, що перебуває у стані розвитку через постійні зміни та удосконалення. У ході цих змін архітекtonіка інфраструктури розвивається й удосконалюється за законами, які не пізнані повною мірою. Недостатнє розуміння цих законів зумовлене не тільки відсутністю глибокого наукового аналізу процесу формування і розвитку інфраструктури, а й належного наукового обґрунтування методології самого процесу пізнання її як об'єкта. Дослідження цього процесу з позицій інституціональної теорії в поєднанні з підходами, що базуються на законах архітекtonіки, дають змогу відкрити нові аспекти функціонування інфраструктури як частини всієї суспільно-економічної системи, яка реалізує свої функції в аграрній сфері та істотно впливає на ефективність функціонування цієї системи. Тому наукові пошуки в цьому напрямі є важливими як із позицій розвитку економічної теорії, так і з прикладних міркувань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. *Остром Е. Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії / Еліно́р Остром. – К. : Наш час, 2012. – 398 с.*

2. Лопатинський Ю. М. Інституціоналізація транзитивної економіки / Ю. М. Лопатинський // *Науч. труды ДонНТУ : Серия экономическая.* – 2006. – Вып. 103-1. – С. 229-232.
3. Природа фірми: Походження, еволюція і розвиток / за ред. О. Е. Вільямсона, С. Дж. Вінтера ; пер. з англ. А. В. Кулькова ; наук. ред. пер. В. П. Кузьменко. – К. : А.С.К., 2002. – 336 с.
4. Сталій розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів : монографія / О. І. Павлов, М. А. Хвесик, В. В. Юрчишин та ін. ; за ред. О. І. Павлова. – Одеса : Астропринт, 2012. – 760 с.
5. Костирко І. Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект / І. Г. Костирко, С. В. Тимофіїв // *Економіка АПК.* – 2014. – № 2. – С. 81-86.
6. Курило І. В. Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій / І. В. Курило // *Економіка АПК.* – 2014. – № 2. – С. 87-92.
7. Організаційно-економічний механізм підвищення соціально-економічної ефективності функціонування АПК Західного регіону України : колективна монографія / за ред. П. С. Березівського. – Львів : Український бестселер, 2011. – 688 с.
8. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора / Т. О. Осташко. – К. : Фенікс, 2004. – 280 с.
9. Носова С. С. Инфраструктура: определение и специфические признаки [Электронный ресурс] / С. С. Носова // *Экономическая теория.* – 2008. – Режим доступа : <http://uchebnik-besplatno.com/teoria-ekonomicheskaya/ekonomicheskaya-teoria-nosova.html>.
10. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований : монография / под ред. д.э.н. А. А. Гриценко. – Харьков : Форт, 2008. – 928 с.

